
קדש עצמך במותר לך

הפרישות - אידאל או חטא? • בכל דרכיך דעהו" • קדושה

הפרישות - אידאל או חטא?

מושג הקדושה מעורר אצלנו תחושה של עילאיות והתרוממות, תחושה מופשטת הרחוקה מהמציאות היום-יומית. קשה להגדיר "קדושה" במילים, וקשה יותר לתת לה ביטוי מעשי בחיי היום-יום. הזוהר מרחיב מאוד את משמעותו של המושג ומגדירו, "קדש - מלה בגרמיה הוא, ושאר מיניה אתיין, מאי קדש? שלמותא דכולה דאיברי חכמה עילאה" (זוהר ג, פרשת אמור, צג-ד). לעומתו מצמצם רש"י את משמעותו: "קדושים תהיו" - "הו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדושה" (ויקרא יט, ב). לפי ביאורו של רש"י, מצטמצמת הקדושה בתחום צר ביותר, הימנעות מעברות בעיקר מעריות.

רמב"ן דוחה את פירושו המצומצם של רש"י, ולדעתו מושג הקדושה מתרחב על פני תחומים רבים יותר, וזה לשונו:

הענין, כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלות אסורות, והתירה ביאת איש ואשתו, ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזימת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין, בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הזכר איסור זה בתורה, ויהיה נבל ברשות התורה. לפיכך בא הכתוב,

אחרי שפירט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי, שנהיה פרושים מן המותרות, ומיעט במשגל, כענין שאמרו שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצורך בקיום המצוה ממנו, ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שנקרא הנזיר קדוש וכו', וכן יפרוש עצמו מן הטומאה, אע"פ שלא הוזכרו ממנו בתורה וכו', וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדיבור הנמאס וכו' ויקדש עצמו בזה, עד שיגיע לפרישות וכו' (רמב"ן, ויקרא יט, ב).

דברי הרמב"ן כלולים במשפט אחד שניסחו חז"ל: "קדש עצמך במותר לך" (יבמות כ ע"א). היינו, שהקדושה איננה רק הימנעות מדברים האסורים, אלא שחובה על האדם לקדש עצמו אף במעשים המותרים, לגדור לעצמו גדרים שאינם מפורשים בתורה; שכן התורה אסרה רק את הדברים שאי אפשר להימלט מהם, אך עדיין יש מרחב גדול של דברים הנתונים לשיקול דעתו של האדם, שלא אסרה אותם התורה במפורש, אך היורד לסוף דעתה של תורה ומבין את רוחה ומגמתה, אוסר על עצמו אף דברים אלו. חילוק מעין זה חילק הרמב"ל בין צדיק לחסיד, שהצדיק עושה את המוטל עליו, ונמנע מן האסור, אך החסיד עושה לפניו משורת הדין, מעבר למה שציוותה אותו תורה במפורש, ונמנע אף מדברים המותרים (מסילת ישרים, פרק יח - בביאור מדת החסידות).

גם הגדרה-הדרכה זו אינה נטולת קשיים וסתירות. אמנם מצאנו מדרשי חז"ל התואמים לדברי הרמב"ן, כגון "כל היושב בתענית נקרא קדוש, ק"ו מנזיר" (תענית יא, ע"א), וכן אמרו "צדיק אוכל לשובע נפשו" - "זה חזקיהו מלך יהודה, שהיו מעלין על שלחנו ב' ליטרין של ירק וכו'";* וחז"ל סיפרו שבשעת פטירתו של רבנו הקדוש, זקף עשר אצבעותיו ואמר, גלוי וידוע לפניך, שלא נהניתי מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה שלי (כתובות קד, ע"א). ועל מי ששואף להתעלות בלימודו, אמרו חז"ל: "עד שאדם מתפלל על דברי תורה שיכנסו לתוך מעיו, יתפלל על אכילה ושתייה שלא יכנסו בתוך מעיו" (ילקוט שמעוני, ואתחנן, רמז תתל).

* לפי שהיו מליצים עליו שאינו ראוי למלכות, שאין בו כוח לאכול. ראה פסיקתא דרב כהנא, פסקא ו.

ברם מאידך גיסא, מצאנו מאמרים רבים הסותרים ומנוגדים לכל הנזכר. דעתם של חז"ל לא היתה נוחה מהנדרים שבני אדם נודרים, ואמרו "לא דיין מה שאסרה תורה, שאתה בא לאסור עליך דברים אחרים" (ירושלמי, נדרים ט, א). ועוד אמרו בירושלמי, "עתיד אדם ליתן דין לפני המקום על כל מה שראו עיניו ולא רצה לאכול הימנו, אע"פ שהיה מותר לו והיה יכול לאכול", ולמדו זאת משלמה המלך, שאמר "וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם" (קידושין, סוף פ"ד). וכן אמרו חז"ל שאסור לאדם לסגף עצמו, ובניגוד למה שהזכרנו, שכל היושב בתענית נקרא קדוש, אמרו שם (תענית יא ע"א), שכל היושב בתענית נקרא חוטא. ושתי ההלכות נלמדו ממקור אחד: "ק"ו מנזיר". הנזיר נקרא חוטא, דכתיב ביה שמביא קרבן "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" (במדבר ו, יא), ואמר ר' אלעזר הקפר "לפי שציער עצמו מן היין" (נדרים י ע"א), וק"ו למי שמצער עצמו ויושב בתענית שנקרא חוטא; והדעה השנייה סבורה שהמתענה נקרא קדוש, ואף הוא למד זאת מנזיר שנאמר בו "קדוש יהיה", ואם נזירות מן היין מקנה לו את התואר קדוש, כ"ש כשיושב בתענית גמורה.

עמד על הסתירה הרמח"ל במסילת ישרים בשער הפרישות, לדעתו, ישנם שני סוגי פרישות. האחת, שאנו מצוים בה, היא פרישות חיובית מועילה, והשנייה - פרישות שלילית מזיקה והוזהרנו לבלתי היכשל בה, וכדברי שלמה "אל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז, טו). תורף דבריו הוא, שאף שאין איסור מן התורה לאדם לשקוע בגשמיות ובחומריות, ודאי שחובתו להתרחק מהם, שכן הם עלולים לגרור אותו לחטאים גדולים, וע"כ ישתדל האדם להימנע ממותרות ולא להתרגל אליהם, כדי שלא ישתעבד לחומר, שאל"כ "יכאב לו וירגיש מאוד אם פעם אחת יחסר לו רגילותו".

כלל הדבר, כיון שכל עיני העולם אינם אלא סכנות עצומות, אין לא ישובח מי שירצה להמלט מהם, ומי שירבה להתרחק מהם, וזהו ענין הפרישות הטוב, שלא יקח מן העולם וכו' אלא מה שהוא מוכרח בו מפני הצורך אשר לו בטבעו וכו', ושאר המאמרים שזכרתי, כולם מקיימים ומורים, שיש לאדם לפרוש מכל מה שהוא תענוג עולמי, למען לא יפול בסכנתו (מסילת ישרים, פרק יג - שער הפרישות).

לעומת פרישות זו קיימת פרישות רעה, שאדם נמנע מליקח מן העולם אף הדברים שהוא זקוק להם בטבעו, ומייסר עצמו ומסגף את גופו "ביסורים ודברים זרים אשר לא חפץ בהם ה' כלל". ההימנעות מהנאה, כשהדבר גורם לו צער, ומחסיר מעצמו דברים חיוניים לו, זוהי הפרישות השלילית. מעתה ודאי ישאל הקורא, כיצד מיישמים הדרכה זו הלכה למעשה, ואיך ידע כל אדם מהו הגדר של מותרות שיש להימנע מהם, ומה נחשב לצרכים חיוניים שחייבים ליהנות מהם.

התשובה לשאלה זו אינה פשוטה כלל ועיקר, ואכן אי אפשר לתת בזה הדרכה מפורטת שתתאים לכל פרט ופרט. הרמח"ל עצמו הרגיש בקושי שבדבריו, וע"כ סיים את הפרק בזה הלשון:

הרי לך הכלל האמיתי, שכל מה שאינו מוכרח לאדם בעיני העוה"ז, ראוי לו שיפרוש מהם, וכל מה שהוא מוכרח לו, מאיזה טעם שיהיה, כיון שהוא מוכרח לו, אם הוא פורש ממנו, הרי זה חוטא. הנה זה כלל נאמן, אך משפט הפרטים עפ"י כלל זה אינו מסור אלא לשיקול הדעת, ולפי שכלו יהולל איש, כי אי אפשר לקבץ כל הפרטים כי רבים הם, ואין שכל האדם יכול להקיף על כולם אלא דבר דבר בעתו.

ויש לשים לב לחידוש שהבליע הרמח"ל בדבריו, "שכל מה שהוא מוכרח לו, מאיזה טעם שיהיה", היינו, שאם אדם התרגל למתכונת מסוימת של התנהגות, ולחיים ברמה מסוימת, אף שהדבר נראה כמותרות, מ"מ ברגע זה הוא צורך לו, ובלעדיו ייגרם לו צער, וכיוון שהוא מוכרח לו - הרי הפרישה ממנו הוא חטא. מובן, שאדם כזה מוטלת עליו חובה להפחית מהרגליו ולהפסיק את ההתמכרות לחיי רווחה ומותרות, אלא שזה צריך להיעשות באיטיות ובהדרגה, ולא בקפיצות דרך ובצעדים קיצוניים שיגרמו לו סבל וצער, וע"כ אף שהגיע למצב זה בדרך שאינה נכונה, מ"מ המציאות היא שכרגע הוא זקוק לדבר "מאיזה טעם שיהיה", ואסור לו לפרוש.

דוגמא לדבר מצינו בפרשנותו של הנצי"ב בסוגיית נזיר. על הנזיר נאמר

שביום השמיני מביא שתי תורים או שני בני יונה אל הכהן, "ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה, וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" (במדבר ו, יא), ופירש ר"א הקפר, שהנזיר נזקק לכפרה "לפי שציער עצמו מן היין" (תענית יא, ע"א). והדבר תמוה ביותר, שהרי קרבן זה לא כל נזיר חייב להביא, אלא רק נזיר שנטמא בפתע בטומאת אוהל מביאו, ומה נשתנה נזיר זה מכל הנזירים, הרי כל נזיר מצער עצמו מן היין, ואעפ"כ לא מצינו בנזיר שסיים נזירותו בטהרה, שמביא קרבן על שציער עצמו מן היין.

וביאר הנצי"ב, ודאי שאדם הנמנע משתיית יין אינו חוטא, "שהרי כדאי הוא להזיר עצמו מן התענוג הגשמי, כדי להשיג תענוג רוחני של דבקות בה', אבל אחר שאירע לו באונס זו הסיבה (שנטמא בנזירותו בעל כורחו) אות הוא שאינו ראוי לכך, ואם כן בחינם צער עצמו מן היין, וביקש דבר שהוא גבוה מערכו".

וזהו חשבון הנפש שצריך כל אדם לערוך לעצמו, בגשתו אל הקודש, למהלך של עלייה: אם מדרגה זו שהוא מבקש לעצמו, מתאימה לו בשלב זה, או שמא הוא שואף למעלה שהיא עדיין רחוקה ממנו, ולא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. רק לאחר שיקול דעת יקבע לעצמו את מתכונת חייו, והיה אם יגיע למסקנה שהוא מבקש להימנע מדברים מיותרים - יפרוש; וכשהדברים נצרכים לו במצבו הנוכחי, הפרישות אסורה.

וכבר ציין הדרכה זו ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי, וז"ל:

מנהג העובד אצלנו איננו נגזר מן העולם, שלא יהיה למשא עליו, וימאס החיים שהם מטובות הבורא ית', אבל אוהב העולם ואריכות הימים וכו', אך בזמן הזה ובמקום הזה ובעם הזה, ואין חזון נפרץ, עם מיעוט החכמה הקנויה והעדר החכמה ההיא הטבעית, מי שהכניס עצמו להנזר בפרישות, כבר הכניס עצמו ביסורין וחולי נפשי וגשמי, יתראה עליו דלות החללים, ויהיו סבורים בני אדם שהוא דלות הכניעה והשפלות, וישוב נאסר מואס בחייו מפני קיצתו במאסריו ומכאוביו, ולא מתאותו לבדידות. ואיך לא יהיה כן, והוא איננו דבק באור הא-להי שימצא בו צוות הנביאים וכו', וכיון שטבע האדם לתבוע תביעות רבות, כגון מאכל ומשתה וחיי אישות וחברה, ופרוש זה נמנע מלספק לנפשו את חסרונותיה,

והתביעות הללו פוקדות אותו והוא רואה שדרך הפרישות מזיקתו, וסופו שיתחרט על פרישותו, וחרטה זו תרחיק אותו ריחוק נוסף מרצון ה', דבר שטרם להשיג את קרבתו (תחילת מאמר ג).

פרישות שאינה בזמנה ואינה במקומה, לא זו בלבד שאינה מביאה אותו למעלה עליונה, אלא אף מורידה אתו מדרגתו הנוכחית. מתוך השקפה זו, יצא הנצי"ב לפרש מקומות נוספים במקרא, המורים על יסוד זה.

בחנוכת המשכן נאמר, "ויואמר משה, זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה'" (ויקרא ט, ה). פסוק זה אומר דרשני, שהרי כבר נאמר לפני כן, שעשו כל אשר צוה ה'. ובתורת כהנים דרשו פסוק זה, "אמר להם משה לישראל, אותו יצה"ר העבירו מלבכם, ותהיו כלכם ביראה אחת ובעבודה אחת לשרת לפני המקום. כשם שהוא יחידי בעולם, כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו, שנא' ומלתם את ערלת לבבכם. מפני מה, כי אני ה' אלהיכם הוא א-להי האלהים ואדוני האדונים, אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. עשיתם כן - וירא אליכם כבוד ה'".

ופירש שם הנצי"ב, שהיו כיתות בישראל, שהיו להוטים אחר אהבת ה', והיו מוכנים להגיע לקרבת ה' שלא באופן שהורתה תורה, ואף למסור נפשם על כך; וחשש משה שביום התגלות השכינה יהיו כאלה שיתפרצו. ועל כן הזהירם משה להסיר מליבם תשוקה זו, ולא לקפוץ למדרגה שאינה ראויה להם. וזה שאמר "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'", שרק בדבר אשר צוה ה', ולא במה שמתמסרים יותר ממה שצוה. וזהו היצה"ר שביקש משה שיעבירו מלבם, ואמר להם שהקב"ה אינו נושא פנים, ואינו לוקח שוחד, שהשוחד הוא ההתמסרות לקרבתו, יותר ממה שצוה, וביקש משה שלא יבקשו אהבת ה' שלא בדרך התורה.

ואמנם, נכשלו בחטא זה נדב ואביהו, שביקשו להקריב "אש זרה, אשר לא צוה אותם" (ויקרא י, א), והעידה עליהם התורה שכל כוונתם היתה לשם שמים, "בקרבכם לפני ה'" (שם טז, א).

וחטא זה חוזר על עצמו בפרשת עדת קרח. "שמאתים וחמישים איש היו באמת גדולי ישראל בכל פרט, גם ביראת ה', והיה מניעת הכהונה שהוא גורם דבקות ואהבת ה' כאש בוער בקרבם, לא לשם שררה וכבוד,

כי אם להתקדש ולהשיג מעלה זו ע"י עבודה" (העמק דבר, במדבר טז, א); ו"מאז היתה תשוקתם להקטיר לפני ה', גם שלא ברצון ה'" (שם יח). ומקור הדברים בכתוב "את מחתות החטאים האלה בנפשותם" (במדבר יג, א), "והוא כעין פירוש הכתוב בנזיר שנטמא 'וכפר עליו מאשר חטא על הנפש', וביארנו שזה שנצטער מיין, והוא כדי להשיג מעלת רוח"ק ולהיות קדוש לה', וזה אינו לפי ערכו, והבחינה על זה - שהרי נטמא. ואמר הכתוב דמי שציער נפשו להשיג מעלה שאינו בר יכולת להשיגה, מקרי חוטא על נפשו וכו', וזה מקרי 'החטאים האלה בנפשותם', שביקשו לאבד את נפשם, רק להשיג מעלת האהבה וחסידות באופן שאינו לפי הרצון ממנו ית"ש" (העמק דבר שם, שם).

ובזה ביאר בפרשת שלח, ברייתא תמוהה בספרי: "ר' ישמעאל אומר, למה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם, לפי שהוא אומר שמח בחור בילדותך וגו' [וסיפא דקרא 'והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך, ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט'] בדרך ישר או בדרך שתרצה, ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם" (ספרי שלח, קטו). והדברים מופלאים, מפני מה היה לנו לחשוב שילך האדם בדרכי לבו, ואפילו לדבר עברה? אלא שלשון תתורו מובנו חיפוש דרך חדשה, מלשון "מתור הארץ", והיה מקום לחשוב שיוכל האדם להמציא דרכים חדשות בעבודת ה' "אפילו מה שאינו בכלל מצוות התורה, רק שהוא עושה לשם שמים ובדבקות בא-להיו, הרי זה טוב. וע"ז כתוב 'ולא תתורו אחרי לבבכם', שלא תחפשו מצוות חדשות, מה שאינו עפ"י התורה, ולא נכלל במצות ציצית, שבו נכלל תרי"ג מצוות ה' ולא יותר מהמה. ועל זה סיים המקרא 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים', דבארץ מצרים עוד לא קבלו תורה ומצוות, ולא ידעו באמת מה המה, כי אם גדולי הדור וכו' ומי שהיה ירא ה' וחפץ בעבודתו היה עובד ה' בדרך שראה בשכלו טוב ויפה, אבל מעת שיצאו ממצרים הנחיל הקב"ה תורה ומצוות, ודווקא מצוות אלו ולא יותר".

עפ"ז פירש הנצי"ב את מאמר חז"ל, שהמקושש התכוון לשם שמים (סו"ת), ב"ב קיט ע"ב, ד"ה אפילו), שהוא ביקש להוכיח שגם כשאין נכנסים לא"י חייבים במצוות. ומנין להם לחז"ל דבר זה? אלא שלמדוהו מהסמיכות לפרשת

ציצית, ששם הוזהרו שאין לאיש לחדש מצוות, אעפ"י שהוא לשם שמים. וכך משמע מדברי הרמב"ם (מורה נבוכים א, ה) בפירושו לחטאם של אצילי בני ישראל. "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, ויחזו את הא-להים ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא). האכילה והשתייה מורה על הזיקה אל החומר. בניגוד למשה שנאמר אצלו "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמות לד, כח), והגיע בדין למדרגת "ותמונת ה' יביט" (במדבר יב, ח), הרי אצילי בני ישראל היו קשורים עדיין למדרגת האכילה והשתייה, ותוך כדי זיקה לחומר, התבוננו בא-לוהות, ועל כן היה ראוי שישתלח בהם יד (רש"י, שמות כד, יא), אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה, והמתין לנדב ואביהו עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד "ויהי העם כמתאוננים וגו' ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה" - בקצינים שבמחנה (תנחומא, סוף בהעלותך; הובא ברש"י במדבר יא, טז).

ומופלא הדבר, שבכל אותם חטאים - של נדב ואביהו, אצילי בני ישראל ועדת קרח - שהמניע שלהם היה הרצון להתרומם למדרגה עליונה שאינה ראויה להם, נענשו באותו עונש, "ותצא אש מלפני ה'", שהוא שריפת נשמה וגוף קיים (סנהדרין נב ע"א). היינו, שפרחה נשמתם מצד הכיסופים לקרבת א-להים, במקום שאינם ראויים לזה. "ובשביל שמכל מקום כוונו לשם שמים, משום הכי נענשו בשריפה באש שיצאה מקדש הקדשים, והיה בזה ענין כבוד ג"כ" (העמק דבר, במדבר טז, א).

העלייה ברוחניות היא הדרגתית, ולא ניתן לעלות לפסגת השלמות בדילוגים. ומעניין פירוש הכלי יקר בפרשת ציצית למאמר חז"ל "תכלת דומה לים, וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד" (סוטה יז ע"א). תחילה הפרשן שואל, מדוע אי אפשר להסתכל בתכלת שבציצית ולהתרומם משם לכיסא הכבוד - למה צריך להתבונן גם בים וגם ברקיע? ופירש עפ"י הספרי עה"פ "האזינו השמים":

אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל, הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם, שמא שינו מידתם או שמא עלה גלגל חמה מן המערב, ולא עוד אלא ששמים לעשות וכו', וכן הוא אומר לענין הים, 'האותי לא תיראו וגו' אשר שמתו חול גבול לים'

(ירמיהו ה, כב), שמא שינה מידתן, ולא עוד אלא שמצטער לעשות ואינו יכול, שנאמר 'ויתגעשו ולא יוכלו' (שם). מכאן ראייה שהים אינו משנה מדתו מיראה, שהרי מצטער לעשות ואינו רשאי. והשמים אינן משנים מתם מאהבה, כמ"ש 'ולא עוד אלא ששמח לעשות'. (ספרי דברים, שו).

למדנו מכאן, שהשמים משמשים מתוך שמחה, ואילו הים ביראה.

וזה הסדר, שנקבע לעבודת ה' ונרמז בפרשת ציצית. ראשית הכל הוא קיום המצוות - 'וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם'. וזה מתוך התבוננות בים העובד מיראה, שא"א להגיע למעלת האהבה לפני שאוחזים במידת היראה, ורק אח"כ מתבוננים ברקיע ועולים לעבוד מתוך אהבה ושמחה, ומשם יזכה לידבק בכסא הכבוד ויבוא לדבקות השכינה. ויסוד הדבר הוא העלייה ההדרגתית בעבודת ה', ולא הקפיצות וההתאמצות לעלות מיד למדרגה העליונה שאינה שייכת לו במצבו העכשווי. ומסיים ואומר "וזה פירוש יקר" (כלי יקר, במדבר טו, לח).

ועוד, לא כל אחד רשאי ויכול לנהוג במידת הפרישות. בזמנו כתב הרב חרל"פ זצ"ל ספר 'צבי לצדיק'*. המספר את תולדות חייו של רבו הרב צבי מיכל שפירא זצ"ל, שהתנהג בסגפנות ובפרישות יתרה. הרב קוק זצ"ל חשש, כנראה, שספר זה ישמש מודל לחיקוי, גם לאלה שאינם ראויים לכך, והדבר עלול להיות להם לרועץ. ע"כ הוא שלח איגרת לרב חרל"פ, ובה האריך להסביר ענין הפרישות, ובין השאר כתב:

אף שמסופקים אנו מאוד אם ימצא לנו בדורנו החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים, אפי' בין הנחשבים ליחידי סגולה, אשר יוכלו לבור להם את דרך הקדש של אותו צדיק ז"ל. שעיקר דרך הפרישות והסיגוף הנלווה עמה כפי מדתה, היא משובחת רק כפי אותה המדה של האורה העליונה של עונג ה' וכו' הבאה ביחד עם החכמה והענוה, ע"י העסק בתורה לשמה, בצרוף שמירת דרכי תורה שסדרו לנו חז"ל בפרק קנין תורה. והאור הזה העליון, הממלא את הנשמה הפנימית עוז וכח, זיו חיים וחדות אמת, הוא

* ספר זה לא נקרא 'מי מרום', ככל סדרת ספריו האחרים, אך 'צבי לצדיק' הוא בגי' 'מי מרום'.

דוחה באורו הגדול את כל הדאגות והטרדות, ואת כל התביעות של חיי החומר השפלים שלב בני אדם מלא מהם וכו'. אבל מי שלא גברו בחילו בקדושה עליונה כזאת, ולא עמלו בחכמה של יראת ה' וקנין אהבה וכו', אם יפנו להם אל צורת העבודה העליונה מצד מראה הפרישות הנראה ממנה, וירבו בתעניות ובסגופים, והלב ריק ומצטער על כל הסבל הרב אשר הניח עליו, לא יועילו מאומה, לא לנפשם ולא לדורם, ועליהם אמר הכוזרי במאמר ג': עם מיעוט החכמה הקנויה וכו' מי שהכניס עצמו להנזר בפרישות, כבר הכניס עצמו ביסורין וכו'.

אפשר שלפי זה נוכל לפרש את מאמר חז"ל "קדש עצמך כמותר לך", לאו דווקא בדברים המותרים מבחינת איסור והיתר, אלא כמותרות, והיינו "קדש עצמך כמותר לך" שעיקר הפרישות שדיבר עליו הרמב"ן הוא בדברים המותרים, שאינם חיוניים ונצרכים, ובהם מתקיימת הפרישות הטובה, שעליה אנו מצווים.

אלא, שכפי שכבר הזכרנו, מושג הקדושה מעורר בנו רגשות של התרוממות ונשגבות, וקשה לנו להבחין במה שנאמר עד עתה במושג הקדושה, ענין של התעלות, שהרי עד עתה עמדנו בתחום הפרישות; וגם אם נצא מהצמצום של רש"י במושג הקדושה, ונרחיב אותו מפרישות לעריות לפרישות כללית, כדברי הרמב"ן והרמח"ל, סוף סוף הקדושה במובן של פרישות אינה מושגת אלא בדרך פאסיבית, ע"י שב ואל תעשה, ואילו בסולמו של ר' פנחס בן יאיר נראה, שאכן הקדושה אינה מצטמצמת אך ורק בפרישות, שהרי מדרגת הפרישות היא מהמדרגות הראשונות, והרבה למעלה הימנה בסולם ניצבת הקדושה, שהיא מביאה לרוח הקודש ולתחיית המתים.

על כורחנו עלינו להעניק למושג הקדושה תוכן חיובי, יותר מאשר פרישות מעבירה, ונדמה שאכן מצאנו את מבוקשנו בדברי הרמב"ם בהקדמתו למסכת אבות (פ"ה משמונה פרקים).

"בכל דרכיך דעהו"

הכותרת שקבע הרמב"ם לפרק ה' משמונת הפרקים היא, "בהשתמש האדם

בכוחות הנפש לצד תכלית אחת". תחת כותרת זו הוסיף הרב חרל"פ זצ"ל משפט קצר: "נפלא הוא הפרק הזה, ומי יתן והיה לחזור עליו עד להדירו ולקנותו קנין גמור" (מי מרום ח"א, פירוש לשמונה פרקים).

בתחילת דבריו מציג הרמב"ם בפנינו אתגר שהוא, לכאורה, רחוק מאתנו מאוד: "צריך לאדם שישעבד כוחות נפשו כולם לפי הדעת, וישים לנגד עיניו תמיד תכלית אחת, והיא השגת השם ית' כפי יכולת האדם לדעת אותה, וישים פעולותיו כולן, תנועותיו ומנוחותיו, וכל דבריו מביאים לזו התכלית, עד שלא יהיו בפעולותיו דבר מפועל ההבל, רצוני לומר: פועל שלא יביא אל זאת התכלית".

מדבריו של הרמב"ם ניתן להסיק שפנייתו של הרמב"ם היא לאנשים יחידי סגולה בלבד, המקיימים בחייהם את הכתוב "ואתם הדבקים בה' א-להיכם" ופרושים מכל חיי עוה"ז, אך לא לאנשים הקשורים לחיי חומר וזקוקים לפעולות טבעיות, שהרי א"א לכאורה לפעולות חומריות להביא להשגת השם, וכבר כתב רבנו בחיי בחובת הלבבות, "וכל אשר נוסף העולם ישוב, נוסף שכלם חורבן" (שער הפרישות פ"ב)

אולם בהמשך הדברים מתברר, שהרמב"ם אינו מדבר דווקא אל הפרושים מעניני העולם, וכך כתב: "והמשל בו, שישים הכוונה באכילתו ושתייתו ומשגלו ושנתו ויקיצתו ותנועותיו ומנוחתו - בבריאות גופו בלבד", והרי כל הפעולות האלה שייכות בוודאי לכל אדם, אלא שצריך לצקת בהן תוכן, והתוכן והמגמה לדברי הרמב"ם היא החתירה לבריאות הגוף. דבר זה מעורר אצלנו תמיהה, וודאי שהנפש לא תימלא במגמה זאת. אלא ברור. שזאת היא רק המגמה הראשונה, וכוונת הרמב"ם שכל דבר שאדם עושה צריך שתהיה סיבה לדבר עליון יותר, וע"כ בריאות הגוף היא אמנם תכלית האכילה והשינה, אך בשום אופן איננה תכלית לעצמה, אלא תכלית זו מביאה לתכלית נוספת - כפי שממשיך הרמב"ם שם: "שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמות, לקנות החכמות וקנין מעלות המדות ומעלות השכליות, עד שיגיע לתכלית ההיא".

הנה כי כן, המגמה העליונה של השגת השם איננה נרכשת, ואף אינה נתבעת בתחילת דרכו של אדם. המדרגה הראשונה שייכת דווקא בפעולות

היום יומיות, החומריות, פעולות שאדם עושה אותן בתוקף היותו בעל חיים; ואעפ"כ הן כולן בעלות ערך שונה לגמרי, כיוון שיוצקים בהם תוכן ותכלית, והן אינן הופכות לתכלית עצמית.

הרמב"ם לא חסך במילים כדי להסביר ולהמחיש את דבריו, והדגיש שעפ"י ההדרכה שלו "לא תהיה אז כוונתו אל ההנאה בלבד, עד שיבחר מן המזון והמשתה הערב, וכן בשאר ההנהגות, אבל יכוין אל המועיל, וכשיזדמן שיהיה ערב - יהיה, וכשיזדמן שיהיה בלתי ערב - יהיה". כלומר, התייחסותנו אל כל מעשה צריכה לבחון, באיזה מידה המעשה משרת את המטרה והתכלית. וכך אפשר ששני בני אדם עושים אותה פעולה, אצל האחד יחשב הדבר לטוב ומועיל, כיוון שהוא משרת מטרה נעלה, ואילו אצל חברו - לרע ומזיק, משום שהוא נותן לו ערך עצמי. למשל, כותב הרמב"ם, שאדם הסובל מחוסר תיאבון, עליו לעורר עצמו לאכילה בהכנת מאכלים מגרים, כדי שיתאוה להם; ואילו אדם בריא המשקיע מזמנו כדי לגרות עצמו לאכילה, הוא ודאי ענין לא טוב.

וכן אדם הסובל מעיפות נפשית או דיכאון, עליו לפעול כדי להשיב אליו את שיווי המשקל הרצוי, וע"כ "יסירנה בשמיעת הניגונים, במיני זמר, ובטיוול הגנות ובבנינים הנאים וחברת הצורות היפות וכיוצא ממה שירחיב את הנפש, ויסיר חולי המרה השחורה ממנו". ולעומתו, אדם המבלה רוב ימיו בשמיעת מוסיקה או בביקורים במוזיאונים וכדומה מבטל זמנו ותורתו בדברים בטלים, הופך אותם למטרה עצמית, והרי הוא חוטא.

והמודד בכל זה - אם כוונתו "שיבריא גופו, ותכלית הכוונה בבריאות גופו, לקנות החכמות וכו' עד ששיג וידע מהשם ית' מה שאפשר לדעתו".

בחריפות מרובה מציג הרמב"ם בפנינו אדם שהפך את האכילה למטרה בפני עצמה, "כי האדם שיבא ויאכל מזון ערב אל החך, טוב הריח שנפש האדם מתאוה לו, והוא מזיק לו, ואפשר שיהיה סיבה לחולי קשה או למיתת פתאום - זהו הבהמה אצלי שוויים". כיון שפעולת האכילה הזאת אינה נובעת מהיותו אדם בעל דעת, המעביר את פעולותיו תחת שבט הבקורת השכלית, אלא מהיותו בעל חיים, הפועל על פי רגשותיו וטבעו, מבלי לתת עליהם את הדעת, והרי "בזה נבדל האדם בפעולותיו

מזולתו”.

ובזה מפרש הרמב”ם המקרא “ואהבת את ה’ א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך” (דברים ו, ה), שכלל בפסוק זה כל חלקי הנפש, שתכלית כל חלק ממנה תהיה לאהבת ה’.

וזוהי כוונת חז”ל כשדרשו על הפסוק “בכל דרכיך דעהו” (משלי ג, ו) - “אפי’ לדבר עבירה” (ברכות סג ע”א), והיינו, שישנם מעשים שיש להם צביון של עבירה, אלא שהתכלית הופכת אותם לדבר מצוה.

ולא נחה דעתו של הרמב”ם, ולא סיים דבריו עד ששיבח את התכמים, איך הצליחו למצות את הנושא “הגדול והעצום כולו, אשר חיברו בו חיבורים ולא השלימוהו” בקצרה, ואז תדע שנאמר בכח א-להי בלא ספק, והוא אמרם בצוואותיהם ‘וכל מעשיך יהיו לשם שמים’” (אבות ב, יז).

בדרך זו הופך האדם את כל מעשיו מדבר הרשות לדבר מצוה, כיון שיוצק לכל מעשה, קטן או גדול, משמעות ותוכן, והופך אותו לאמצעי לדבר עליון יותר, ואין בפעולותיו דבר שהוא לבטלה, וע”כ כתב הרמב”ם:

שזאת המדרגה היא מדרגה עליונה מאוד וחמורה, לא ישיגוה אלא מעט מזעיר ואחר הרגל גדול וכו’, שישמש כוחות נפשו כולם וישים תכליתם ידיעת השם ית’, ולא יעשה מעשה קטן או גדול, ולא ידבר דבר, אלא שהפועל ההוא או הדבר ההוא מביא למעלה, או למה שמביא אל המעלה, והוא יחשוב ויסתכל בכל פועל ותנועה ויראה, אם יביא אל התכלית ההיא או לא יביא, ואז יעשהו.

השלמות הזאת היא, כמובן, נחלת מתי מעט, ואעפ”כ הציג הרמב”ם בפנינו סולם, שכל אחד יכול לטפס במעלותיו, אם יכוון פעולותיו לתכלית עליונה יותר, ולא לאהבת עצמו.

קדושה

נראה, שמכאן משמעות חדשה לציווי “קדש עצמך במותר לך”. נבדוק תחילה את משמעות השורש קד”ש במקרא.

“לך אל העם וקדשתם היום ומחר, וכבסו שמלותם. והיו נכונים ליום

השלישי" (שמות יט, י-יא), תרגם אונקלוס: "וְתִזְמְנֵנוּ יוֹמָא דִּין וּמְחַר", וכ"כ רש"י: "וקדשתם - וזמנתם, שיכינו עצמם היום ומחר".

וביואל: "קדשו צום קראו עצרה וכו' קדשו קהל" (יואל ב, טו). וכתב בתרגום יהונתן: קדשו קהל - זמנינו קהלא, וכן במצודות שם: קדשו צום - הזמנינו יום צום. קדשו קהל - הזמנינו את כל הקהל להתענות לפני ה'.

ובספר דברים: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל, ולא יהיה קדש מבני ישראל" (דברים כג, יח), ופירש"י: קדשה - מופקרת ומזמנת לזנות, קדש - מזמן למשכב זכר.

ובבראשית "וישאל את אנשי מקומה לאמר, איה הקדשה" (בראשית לח, כא), ופירש"י: מקודשת ומזמנת לזנות.

וכן לשון קידושין שאומר אדם לאשה "הרי את מקודשת לי", כתבו תוס': "פשטא דמילתא, מקודשת לי - מיוחדת לי ומזמנת לי" (קידושין ב ע"ב, ד"ה דאסר).

משמעות הקידוש הוא לזמן ולייחד הדבר למטרה נעלה יותר (ראה עולת ראיה ח"א עמ' רעג). ונראה שלא יהיה זה רחוק מן האמת לומר, ש"קדש עצמך במותר לך", היינו, שיזמן כל דבר למה שהוא נעלה יותר. והן הן דברי הרמב"ם, שכל פעולה שעושה, תהיה לשם התכלית, שכל מעשיך יהיו לשם שמים.

וכן הביא השו"ע להלכה:

כל מה שיהנה בעוה"ז לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא, כדכתיב בכל דרכיך דעהו, ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות כגון אכילה ושתייה, ההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל דרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו וכו'. כללו של דבר, חייב אדם לשום עינו ולבו על דרכיו, ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא ית' יעשהו, ואם לאו לא

* ומקורו ברמב"ם, הלכות דעות ג, ג: "נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו, עובד את ה' תמיד וכו' ואפי'

יעשהו, ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד* (שׁוׁע ארׁה,
רלא).

פירוש זה מרומם את מושג הקדושה למעלה עליונה ביותר. מעתה אין הוא מצטמצם רק בפעולות של שב ואל תעשה, של פרישות ובריחה מהנאה, אלא יורדת לכל חיי המעשה ונותנת משמעות לכל עשיותיו של האדם, אף אלו הנראים שפלים ובהמיים, ואין שום תחום המופקע ממושג זה של קדושה, ובכך "עובד את בוראו תמיד".

בזה שונים בני האדם מאביהם הראשון. לפני החטא הוצבו לאדם רק שתי מטלות - מצוות ואיסורים. לא היו לו דברי רשות, "ויניחהו בגן עדן לעובדה ולשמרה" (בראשית ב, טו), לעובדה - בפיקודין דעשה, לשמרה - בפיקודין דלא תעשה (זוהר, חלק א, כז ע"א). כל שהיה עליו לעשות היה בגדר מצות עשה, וכל שנמנע היה מצות לא תעשה, רק לאחר החטא נוצר פער ונולדו דברי רשות. חובתו של האדם לצמצם את הפער ולהפך דברי רשות למצות או לאיסורים, כך שכל מעשיו יהיו לשם שמים.

פירוש נאה כתב הרב חרל"פ זצ"ל בשם רבו, הרב קוק זצ"ל, על הפסוק הנאמר במלחמת עמלק, "מחר אנכי ניצב על ראש הגבעה" (שמות טז, ט), וז"ל:

שמעתי מפני קדשו של רבנו הרב זצוק"ל לבאר בזה, כי כל מגמתו של עמלק היתה להתקומם על המצוה והחובה, ולקרר את החמימות ואש התורה, ולהביא הכל לידי רשות. וזה מרומז בתיבה "מחר", ר"ת מצוה חובה רשות. וז"ש משה "מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה הא-להים בידו", כדי לתקן את ה"מחר", ולהטות הכל אל הא-להים. ואילו אצל פנחס נאמר "ויקח רמח בידו" (במדבר כה, ז), שבקנאותו קנאת ה' למען אהבת ישראל, כמ"ש "ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי" (שם שם, יא), שהוא היה ההיפך מעמלק, והעלה גם את הרשות למצוה, ואת המצוה לחובה - "רמח", ר"ת: רשות מצוה חובה, עכד"ק" (הרב י"מ

בשעה שהוא ישן, אם ישן כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה וכו', נמצא שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא".

* מעשהו של פנחס רשות היה, שהרי הבא לימלך אין מורין לו לעשות כן. גדולה מזו, אילו הרגו זמרי לפנחס לא היה נהרג (סנהדרין פב ע"א).

חרל"פ, מי מרום, נמוקי המקראות, בשלח)*.

לדעתו של הרב קוק זצ"ל, זה היה חטאה של הארץ, שלא הוציאה עץ שטעמו כטעם הפרי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז. בר"ר ה, ט). העץ הוא האמצעי, והפרי הוא התכלית. מי שעוסק באמצעי, חש פעמים חוסר נחת, משום שאדם מעדיף בדרך כלל לעסוק בתכלית, אך באמת היה צריך לחוש את נועמה של התכלית גם בעוסקו באמצעי, שהרי אם כל מעשיו לשם שמים, אין חילוק בין עיסוקו באמצעי או בתכלית.

אבל טבע הארץ, התנוודות החיים ולאות הרוחניות, כשהיא נסגרת במסגר הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מורגש הוא בנעמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגידול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואבדו את טעמם. זהו חטא הארץ שבעבורו נתקללה, כשנתקלל גם האדם על חטאו. וכל פגם סופו לתיקון, ע"כ מובטחים אנו בכירור, שיבואו ימים שתשוב הבריאה לקדמותה, וטעם העץ יהיה כטעם הפרי, כי תשוב הארץ מחטאה, ואורחות החיים המעשיים לא יהיו גורמים לחוץ בעד הנועם של האור האידיאלי, הנתמך בדרכו ע"י אמצעים הגונים, המחזיקים אותו ומוציאים אותו מן הכח אל הפעל (אורות התשובה ו, ז).

באידאה זו, שצריך לחוש את נועם התכלית גם בשעת העיסוק באמצעי, רואה הרב קוק זצ"ל את ערכן הגדול של הנשים, שרבות מהן עוסקות בנושאים המוגדרים כאמצעים. שכן במסכת ברכות (יז, ע"א), נשאלה השאלה, "נשים במאי קזכיין", שהרי הן פטורות ממצות תלמוד תורה; ותירצה הגמרא "באקרויי בנייהו לבי כנישתא (רש"י: טורחות על בניהן להביאן לביה"ס לקרא מקרא ולשנות משנה), באתנווי גברייהו ונטרן לגברייהו (רש"י: נותנות רשות לבעליהן ללכת ללמוד תורה, וממתינות להן). והרי פעולות אלו אינם אלא אמצעים המאפשרים לבעליהן ולבניהן ללמוד תורה, ואעפ"כ אמרו שם, "גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים", הרי שזכות העסק באמצעים עולה על הזכות והשכר של העוסקים במטרה עצמה.

דברים אלו אמר הרב קוק זצ"ל בנאום ברכה שנשא בחוה"מ סוכות, בחגיגת

הנחת אבן הפינה לביהכ"נ אהל רבקה שבשכונת קרית שמואל בירושלים, שנבנה מתרומתה של הנדיבה הגב' רבקה רוטברג ע"ה. בקשר לכך הוסיף הרב, שרעיון זה נרמז גם בשמחת בית השואבה, שהרי עיקר המצוה הוא בניסוך המים ע"ג המזבח, והשאיבה אינה אלא אמצעי, ואעפ"כ נקראת השמחה ע"ש האמצעי, השאיבה, ולא ע"ש הניסוך שהוא העיקר. ללמדך שערך האמצעי אינו פחות מערכה של המטרה. והנה אמרו חז"ל (סוכה נא, ע"ב), שמקומם של הנשים בשעת שמחת בית השואבה היה למעלה, על הגזוזטרה, ואילו האנשים עמדו למטה. והיינו, שבחגיגה מפוארת זו, שבה הובלט בצורה חגיגית הערך של ההתמסרות לשכלול האמצעים, היה מעמד הנשים, המקדישות כ"כ הרבה לאמצעים, מכובד יותר, ומקום המושב הגבוה ניתן דווקא להן.

נחזור לענייננו, לתכלית של האדם. חייב כל אדם מישראל לומר לעצמו, "מה ה' א-להיך שואל מעמך" (דברים י, יב), מה חלקו המיוחד לו, ואיזה תחום ייעד לו הקב"ה, שבו יוכל להתמסר ולמלא חובתו בעולמו, ושלא ייגע לריק ולא ילד לבהלה, ע"י פזילה לעבר תכליות שאינן מתאימות לו, אף שהן בעלי יוקרה גדולה יותר.

כאשר הנצי"ב מפרש את הפסוק "מה ה' א-להיך שואל מעמך", הוא עוסק בחילוקי הכיתות והמדרגות השונות שבכלל ישראל, ושם הוא מציין "שכל אחד ברית בפני עצמו, ומה ששואל הקב"ה מזה, אין שואל מזה, וכמעט שאסור לכת השני ה". כמו למשל, ת"ח העוסקים בתורה כל ימיהם, ושייכים למדת אהבה ודביקות, ומאידך עסקני הצבור שהם מנהיגי הדור, שאסור להם לשנות תפקידם. עסקני הצבור אינם רשאים להתבטל מעיסוקם כדי לעסוק בענייני אהבת ה', ולהשקיע עצמם בלימוד תורה, "שהרי בזה לא תהיה שקידתו בעבודה הציבורית תמה", ומה שאמרו, שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה (שבת קכז, ע"א), אין הכוונה שמעלת הכנסת אורחים גדולה יותר, שהרי אין דבר גדול מקבלת פני השכינה, אלא שמצות הכנסת אורחים גדולה יותר, היינו שהחובה לעסוק בהכנסת אורחים מוטלת על המתמחה בזה יותר, והיא דוחה את העיסוק בקבלת פני השכינה. וכן נראה ממעשיו של אברהם שכאשר ראה אורחים מתקרבים, ביקש רשות מהשכינה לסור ממנה, כדי

לעסוק באורחים כראוי להם, ושימתין לו. וכן אסור לת"ח השקועים בלימוד התורה ובדבקות, להניח לימודם ולעסוק בצרכי שעה. וכן מוטל על כל אדם מישראל, למלא תפקידו הראוי לו, המיוחד לו, ולא לפזול לעבר משימות המתאימות לאחר (העמק דבר, דברים י, יב).